

Цапів А.О.

Концептуальний простір художнього образу Коханої / Коханого в англійських поетичних текстах XIX-XX століття

Цапів Алла Олексіївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики, Херсонський державний університет, факультет перекладознавства, м. Херсон, Україна

Received October 25, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. Стаття зорієнтована на опис концептуального простору художнього образу Коханої/Коханого в англійських поетичних текстах XIX-XX століття.

Ключові слова: художній образ, словесно-поетичний образ, концептуальний простір, концептуальна метафора.

Концептуальний простір акумулює всю палітру ментальних образів взаємопов'язаних концептуальних сфер, що відбивають знання про художній образ Коханої/Коханого як певний фрагмент поетичної картини світу [5, с. 92]. У нашому дослідженні, слідом за В.Г. Ніконовою, концептуальний простір розглядається як макроконцептуальний конструкт, утворений упорядкованим поєднанням і системною взаємодією всіх концептів, у термінах яких Кохана / Коханий осмислюється в англійській поезії. Взаємодія *концептів* як складників концептуального простору художнього образу Коханої / Коханого проявляється в численних різноспрямованих семантико-асоціативних зв'язках між ними [там само]. Метою нашого дослідження є реконструкція концептуальних схем, що лежать в основі художнього образу Коханої/Коханого шляхом лінгвокогнітивного та концептуального аналізу.

Оскільки, слідом за Л.І. Белеховою, художній образ ми розуміємо як триєдність передконцептуальної, концептуальної та вербальної іпостасі, для усвідомлення його концептуальної іпостасі проводимо реконструкцію концептуальних схем, що лежать у підґрунті словесних поетичних образів, які актуалізують художній образ Коханої/Коханого [1].

У контексті дослідження концепт КОХАНА / КОХАНИЙ отримує статус художнього, оскільки певні його складники реалізуються саме в художньому (поетичному) тексті [5, с. 93-104].

Художній концепт є концептом, утіленим у художньому тексті [2, с. 27-29], а також надтекстовим утворенням, універсальним художнім досвідом, зафіксованим у культурній пам'яті, що здатний слугувати будівельним матеріалом при формуванні нових художніх смислів [там само].

Структура концептуального простору художнього образу Коханої/Коханого представлена у вигляді трьох площин: універсально-поняттєвої, образно-асоціативної та смислової [3].

Основою концептуального простору художнього образу Коханої/Коханого є універсально-поняттєва або базисна площина, що охоплює концептуальні смисли логіко-поняттєвого шару художнього концепту КОХАНА / КОХАНИЙ (BELOVED) та архетипний шар, структурований конвенційними імплікативними ознаками (смисли, смислові атрибути за В.Г. Ніконовою) архетипів, архетипних образів, архетипних символів, що асоціюються з Коханим/Коханою.

Для розуміння логіко-поняттєвої площини художнього концепту КОХАНА / КОХАНИЙ виявляємо його складники на базі словникових дефініцій лексичної одиниці *beloved*, що співвідноситься з ім'ям концепту та лексичних одиниць, що входять до її синонімічного/асоціативного ряду. Задля цього використовуємо методику словникового аналізу, розроблену в сучасній лінгвістиці [див., напр.: 3; 5].

Лексична одиниця *beloved* визначається у словнику як *людина, яку кохаєш* – “*the person you love very much*” [MED, с. 58], тобто у своїй семантичній структурі містить дві семи. Звідси, на наш погляд, і походить кластерний характер концепту BELOVED (PERSON + LOVE) [див.рис. 3.3.]. У семантиці номінативної одиниці *особистість* – “*person*” наявні такі компоненти: “*individual, human being, man or woman*” [OPDT, с. 659] і тому концепт ОСОБИСТІТЬ має складники, які за гендерними ознаками ми розподіляємо на ЧОЛОВІК і ЖІНКА. Згідно зі словниковою дефініцією лексеми *woman* її значення включає семантичні ознаки: *жінка дорослого віку, дружина або коханка* – “*an adult human female, a wife or a lover*” [OPDT, с. 1054]. Її синонімічне поле містить лексичні одиниці: *damsel, girl, lady, lass, maid, wife etc.* Номінативна одиниця *man* включає поняття *дорослого чоловіка, чоловіка або коханця*: “*an adult human male, a husband or lover*”, до синонімічного поля якої входять такі елементи: *lad, male, boy, boyfriend, fellow, husband etc.* [OPDT, с. 543]. У лексемі *love* зафіксовані такі семантичні ознаки: *сильне відчуття пристрасті, любові* – “*an intense emotion of affection*” [OPDT, с. 457], її синонімічний ряд охоплює номінативні одиниці: *warmth, affection, attachment, devotion, attraction, passion, rapture, infatuation, solicitude, affinity, rapport, harmony, affair, romance, relationship, sexual intercourse.*

Отже, узагальнення зафіксованих у словниках семантичних ознак, які входять до складу семантичної структури лексичної одиниці *beloved*, уможливило окреслення номінативного поля художнього концепту КОХАНА / КОХАНИЙ (BELOVED).

Дефініційний аналіз словникових тлумачень наведених вище лексем дозволяє виділити в їхній структурі такі семантичні компоненти:

1. коханий/кохана (*beloved*) – “*особистість (персона, людина), яку кохаєш*” [MED, с. 58];
2. персона (*person*) – “*чоловік або жінка*” [OPDT, с. 659];

3. кохання (*love*) – “емоція, пристрасть, відданість, піклування, захоплення, гармонія, любовні відносини, сексуальні стосунки” [MED, с. 431];
4. стосунки (*relationship*) – “відносини між двома людьми, романтичні або інтимні” [MED, с. 605].

Поняттєва площина художнього концепту КОХАНА / КОХАНІЙ дозволяє усвідомити концептуальні ознаки, тобто смисли та структуру концепту, які зумовлюють його подальше розгортання в поетичних текстах. Виявлені в ході аналізу концептуальні ознаки засвідчують, що в поняттєвому ключі КОХАНА / КОХАНІЙ (BELOVED) постає як жінка/чоловік, яку/якого кохаси, до якої/якого відчуvasи відданість, пристрасть, бажання, турботу, що проявляється у стосунках любовних (інтимних), гармонії.

У поетичному тексті художній концепт КОХАНА / КОХАНІЙ (BELOVED) репрезентується однойменною номінативною одиницею *beloved*, а також/або одиницями, що входять до його синонімічного поля: *darling, beloved, sweetheart, sweet, honey, dear one, dearest, angel, lover, mate, young lady, boyfriend*, або через гендерно марковану номінацію (*man/woman etc.*) в комбінації з емотивною лексичною одиницею (*love, desire, etc.*).

Образно-асоціативна площина концептуального простору художнього образу Коханої/Коханого представлена концептуальними схемами (метафоричними, метонімічними, оксюморонними), які є результатом розгортання художнього концепту КОХАНА / КОХАНІЙ та конвенційних смислів, виокремлених нами шляхом аналізу архетипів, архетипних образів, міфологем. Так, конвенційні концептуальні схеми ми поділяємо на архетипні та стереотипні. Реконструкцію таких схем, у свою чергу, здійснено через лінгвокогнітивний і концептуальний аналіз словесних поетичних образів, що об’єктивують художній образ Коханої/Коханого в поетичних текстах.

Лінгвокогнітивний аналіз фрагментів поетичних текстів, у яких актуалізовано образ Коханої/о засвідчив, що концептуальний референт, тобто (КОХАНА / КОХАНІЙ) осмислюється в термінах групи концептуальних корелятивів (ГАРМОНІЯ, КРАСА, СВІТЛО, ЦЕНТР ВСЕСВІТУ, БОЖИЙ ДАР).

Так, у термінах концепту ГАРМОНІЯ, структура якого містить компоненти *цiле, частина, зв’язок* [4, с. 7], осмислюються Коханий та Кохана в поетичному тексті “*Destiny*” Едвіна Арнолда:

*Somewhere there waiteth in this world of ours
For one lone soul another lonely soul
Each choosing each through all the weary hours
And meeting strangely at one sudden goal.
Then blend they, like green leaves with golden flowers,
Into one beautiful and perfect whole*
(Arnold DS)

Коханий та Кохана образно мисляться як дві одинокі душі, що прагнуть єднання. Словесний поетичний образ *for one lone soul another lonely soul*, побудований на концептуальній метонімії *lone soul* вживається замість *beloved, одинока душа* – замість Коханої / Коханого. Цей словесний поетичний образ експлікує знання про самотність закоханих, коли вони існують окремо. Таким чином реалізується негативна конота-

ція лексичної одиниці *lone/lonely*, оскільки вона втілює ідею про відсутність щастя через самотнє життя.

Складник концепту ГАРМОНІЯ *зв’язок* актуалізується вербальною експлікацією семи “*поєднуватися*”, “*гармоніювати*” у слові *blend*: закохані знаходять одне одного, поєднуючись у неподільне ціле. Єдність, якої вони прагнуть, осмислюється як прекрасне та бездоганне злиття *one beautiful and perfect whole*, що і є їх призначенням.

В основі образного осмислення надзвичайної краси Коханої, що концептуально можна представити у вигляді метафоричної схеми КОХАНА Є КРАСА, лежить стереотипне уявлення про природну, натуральну чарівність жінки на мовленнєвому рівні втілену в номінативну одиницю *квітка* (*flower*). Квітка є стереотипним символом краси, досконалості, весни, молодості. Вона має символічне значення, оскільки асоціюється з жіночим началом. Таке її значення є універсальним у багатьох культурах і сягає своїм корінням античності й міфології. Квітка також є архетипним символом ДУШІ, а остання, як відомо, є втіленням жіночої сутності, натомість СЕРЦЕ – чоловічої. Отже, квітка є ніби *жіночою мініатюрою*, адже корелює з її еством, саме в ній жінка вбачає свою сутність.

У вірші “*I hide myself within my flower*” Емілі Дікінсон номінативна одиниця *flower* набуває символічного змісту, оскільки в тексті реалізується символічний зміст жіночої душі. Кохана позиціонує себе як невід’ємну частину Коханого:

*I hide myself within my flower,
That wearing on your breast,
You, unsuspecting, wear me too --
And angels know the rest.*
(Dickinson IHMF)

Душею Кохана завжди поруч зі своїм Коханим чоловіком, навіть тоді, коли він цього не помічає. Чоловік має квітку на грудях, насправді в його серці – Кохана (*you unsuspecting wearing me too*), яка подумки ніколи не залишає його.

З архетипом СВІТЛО корелюють концептуальні схеми КОХАНІЙ Є ЩАСТЯ, КОХАНІЙ Є ТЕПЛО, КОХАНІЙ Є ОСЯЯННЯ, що слугують основою низки словесних поетичних образів, у яких об’єктивується художній образ Коханого. Наприклад, у поетичному тексті Емілі Дікінсон “*Heart, we will forget him*” Коханий образно осмислюється як світло. Імплікації *осяювати, дарувати тепло/щастя* втілено в лексичних одиницях *warmth, light*:

*Heart, we will forget him,
You and I, tonight!
You must forget the warmth he gave,
I will forget the light.*
(Dickinson HWFH)

У концептуальних метафорах КОХАНІЙ Є СВІТЛО (*I’ll forget the light*), КОХАНІЙ Є ТЕПЛО (*warmth he gave*) втілено ідею про щастя та душевне тепло, що дарує кохана людина. Сонце, як природне джерело світла, символізує життєві сили, довічну молодість та пристрасть. У релігії, зокрема християнстві, у сонці вбачали втілення Бога, а в даосизмі воно символізувало *ян* – чоловіче начало. У міфологічних уявленнях більшості культур саме сонце втілювало чоло вічності.

У поетичному тексті Елли Уїлкокx Коxаний убачається ліричний героїні як божий дар, надісланий їй, земній істоті з небес. Через номінативні одиниці *royal gift* образно передано ідею про Коxаного як особливу людину, послану небесами, і чудовий, бажаний подарунок. Концептуальною основою художнього образу Коxаного, втіленого у вірші “*Conversion*”, є метафора КОХАНИЙ Є БОЖИЙ ДАР:

*But I know that a good God reigneth,
Generous-hearted and kind and true;
Since unto a worm like me he deigneth
To send so royal a gift as you.*
(Wilcox PP, c. 32)

Коxана сприймає себе як хробака – *a worm*, тобто, звичайною, примітивною істотою, натомість Коxаний для неї надзвичайний, неземний, небесний (*royal gift*), і тому – це найпрекрасніший скарб, який вона могла б отримати.

Таким чином, нами здійснено моделювання концептуального простору художнього образу Коxаної/Коxаного, що дало змогу виділити приховані смисли, завдяки архетипному і лінгвокогнітивному аналізу словесних поетичних образів та реконструкції концептуальних метафор.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Белехова Л. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний аспект. – М.: ООО “Звездапад”, 2004. – 376 с. *Belekhova L.I. Slovesnyi obraz v amerikanskyi poezii: lingvo-kognitivnyi aspekt [Verbal image in American poetry: linguistic and cognitive perspective]. – M.: ООО “Zvezdopad”, 2004. – 376 s.*
2. Ізотова Н.П. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття: семантико-когнітивний та наративний аспекти: дис. канд. філол. наук: 10.02.04. – К., 2009. – 252 с. *Izotova N.P. Tekstovij koncept SHLYAH DO SLAVY v anglo-movnyh biografichnyh romanah XX stolittya: semantiko-kognitivnyi ta narativnyi aspekt [Textual concept path to fame in English biographical novels of the 20th century: semantic, cognitive and narrative perspectives]: dys. cand. filol. nauk.: 10.02.04. – K., 2009. – 252 s.*
3. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. *Karaik V.I. Yazykovoij krug: lichnost, koncepty, discours [Language sphere: personality, concepts, discourse] – Volgograd: Peremena, 2002. – 477 s.*
4. Луньова Т.В. Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: структура і комбінаторика: дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04. – К., 2006. – 279 с. *Lunyova T.V. Leksikalizovanyj koncept GARMINIYA v suchasnij anglijskij movi: struktura i kombinatoryka [Lexicalized Concept HARMONY in modern english: structure and combinability]: dys. cand. filol. nauk.: 10.02.04. – K., 2006. – 279 s.*
5. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз: дис. доктора філол. наук: спец. 10.02.04. – Дніпропетровськ, 2008. – 556 с. *Nikonova V.G. Konceptualnyj prostir tragichnogo v pjesah Shekspira: poetiko-kognitivnyi analiz [Conceptual space of the tragic in Shakespeare's plays: a cognitive-poetic analysis]: dys. doctora. filol. nauk.: 10.02.04. – Dnipropetrovsk, 2008. – 556 s.*
6. Croft W. Cognitive Linguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
7. Arnol DS – Arnold E. Destiny – Режим доступу: http://www.links2love.com/poetry_214.htm
8. Dickinson IHMF – Dickinson E. I hide myself within my flower – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/113/3007.html>
9. Dickinson HWFH – Dickinson E. Heart we will forget him – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/113/3047.html>
10. MED – Macmillan essential dictionary. – Oxford: Bloomsbury Publishing Plc, 2003. – 861 p.
11. OPDT – Oxford paperback dictionary Thesaurus / [ed. by C. Soanes, A. Spooner]. – N.Y.: Oxford university Press, 2001. – 1111 p.
12. Wilcox PP – Wilcox Ella Wheeler Poems of passion / Ella Wheeler Wilcox. – Chicago: W. B. Conkey Company, 1883. – 70 p.

Tsapiv A.O. The conceptual space of the image of the Beloved in the English and American poetry in the XIX-XX th centuries

Abstract. This research focuses on revealing cognitive properties of the image of the Beloved in the British and American poetry of the XIX-XX centuries. The image of the Beloved is treated as linguistic, cognitive construal which reflects linguistic and creative experience of the poet. The knowledge about the relationship between the beloved, their manner of behavior, knowledge of ideal beloved woman or man, their social status is verbalized in the poetic texts of the XIX-XX centuries. The conceptual space of the image of the Beloved is formed by the combination of all the concepts in terms of which the Beloved is realized in the poetic texts. It has been proved that the image of the Beloved is embodied in the nominative units of verbal poetic image. The conceptual analysis revealed that the Beloved (male) is realized in terms of HARMONY, LIGHT/WARMTH, GOD'S GIFT. The Beloved (female) is realized in terms of HARMONY, BEAUTY, UNIVERSE. It is maintained that senses are realized in metaphors, oxymora, symbols, reconstructed via conceptual and cognitive analysis of verbal poetic images.

Keywords: image, verbal poetic image, conceptual metaphor, conceptual space.

Цапив А.О. Концептуальное пространство художественного образа Любимой/Любимого в англоязычных поэтических текстах XIX-XX столетия

Анотация. Художественный образ Любимой/Любимого понимаем как лингвокогнитивный социокультурный конструкт, кумулятивный по своей структуре и гештальтный по выходному знанию. В нем отражается стереотипное и/или переосмысленное понимание маскулинности и фемининности в англоязычной лингвокультуре. Концептуальное пространство осмысливается как такое, что аккумулирует всю палитру ментальных образов, взаимосвязанных концептуальных сфер, которые отражают знания о художественном образе Любимой/Любимого как фрагменте поэтической картины мира. Концептуальное пространство является конструктом, в котором сосуществуют все концепты, в терминах которых осмысливается Любимая/Любимый. Производится анализ логико-понятийного компонента художественного концепта Любимый/Любимая при помощи компонентного анализа лексической единицы *beloved*. Это позволяет выделить в его семантической структуре необходимые элементы. К моделированию концептуального пространства художественного образа Любимой/Любимого относится вычленение дополнительного компонента логико-понятийного слоя концептов *LOVE, WOMAN, MAN*, и реконструк-

ция концептуальных метафор. Концептуальный анализ словесных поэтических образов, формирующих кумулятивный художественный образ Любимой/Любимого, осуществляется для реконструкции архетипных, стереотипных и идиотипных концептуальных схем (метафорических, метонимических и оксюморонных). Любимый осмысливается в терминах концептов *ГАРМОНИЯ, СВЕТ, ТЕПЛО, БОЖИЙ ДАР/БЛАГОСЛОВЕНИЕ*,. Любимая – через концепты *КРАСОТА, ГАРМОНИЯ*,.

Ключевые слова: художественный образ, словесный поэтический образ, концептуальное пространство, концептуальная метафора.